

Pojam istine u Kantovoj i skolastičkoj filozofiji.

(Svršetak.)

Piše: Dr. S. Zimmermann.

Ako se misaoni zakoni shvataju kao kauzalni principi ljudske spoznaje, to će reći, ako se logička načela ne osnivaju na svezi spoznajnih sadržaja i predmetâ, tad se pita: kako možemo u tom slučaju doći do objektivne istine? Ako logika ne dobiva opća pravila mišljenja iz samih misaonih predmeta, već iz specifičke naravi misaonog subjekta, je li onda još uopće moguće govoriti o objektivnoj istini? Ako logička načela ne znače drugo, nego prirodjeni način ljudskog mišljenja, dade li se i u tom slučaju kakogod protumačiti, da naše mišljenje ipak imade objektivnu vrijednost? Relativizam bi morao dokazati, da oni sudovi, koje čovjek stvara po psihičkim zakonima mišljenja, ujedno izriču objektivni bitak, t. j. da su objektivno istiniti. Ali kako će to logički dokazati bez logičkih (misaonih) zakona?! Ako se pak samo dokazivanje ima osnivati na misaonim zakonima, tada se već u svrhu objektivnog dokazivanja mora pretpostaviti objektivna istinitost logičkih zakona — a upravo ova pretpostavka ima biti cilj dokazivanja, t. j. dokazivanje ide upravo za tim, da obori neizvjesnost, da li uopće postoji objektivna istina. Svako dokazivanje na stano-
vištu relativizma nije dakle drugo nego petitio principii, u koliko se naime u samom dokazivanju pretpostavlja objektivna vrijednost misaonih zakona — što bi tek trebalo da se dokaže. Relativizam dakle nikada ne može dokazati objektivnu istinitost naših sudova, dogod tvrdi, da su logička pravila mišljenja oni formalni principi, koji sačinjavaju sâm ljudski razum. Ali ako i pretpostavimo, da je spoznajna vrijednost relativna (u koliko se osniva na zakonima spoznajnog subjekta), ipak se pita: kako može relativizam doznati i upoznati logička na-

čela, koja se osnivaju na specifičkom načinu razumne djelatnosti? Kad bi svi ljudi eo ipso što su im svima jednako prirodjeni misaoni zakoni, kao principi razumne funkcije, ujedno bili usiljeni slijediti u svom mišljenju logička načela, tad uopće ne bi među ljudima postojalo razlikovanje između istinite i neistinite spoznaje. Relativizam mora dakle da postavi neki kriterij, po kojemu će iznaći razumu prirodjene oblike, te ih uzeti kao sadržaj logičkih načela. Tek pomoću tih načela (spoznajnih pravila) moguće je spoznaju ravnati u skladu s razumnim oblicima i tako polučivati (barem relativnu) istinu. Kant uči, da se kriterij za formalnu istinitost naših sudova nalazi u općenitom i nužnom karakteru spoznajne funkcije. Budući da je znanstveno iskustvo nesumnjiva činjenica (to je osnovna pretpostavka kriticizma), zato moramo iznaći neke uvjete u ljudskoj svijesti, koji omogućuju znanstvenu (općenitu i nužnu) spoznaju. Budući da iskustvena gradnja ne pokazuje karaktera općenitosti i nužnosti, zato moraju oni uvjeti, na kojima se osniva znanstvena spoznaja, biti apriorni oblici, t. j. o iskustvenim predmetima neovisni. Logički se principi prema tome ne mogu osnivati na snošaju našeg mišljenja s predmetima, već jedino na apriornim oblicima. Istinitost logičkih principa (na kojima počiva sva znanost) imade dakle samo toliko vrijednosti, koliko vrijede apriorni misaoni oblici. Nitko pako ne može reći, da su zakoni ljudskog razuma, t. j. zakoni, na kojima se osniva specifična funkcija našeg mišljenja, da su ti zakoni apsolutno nužni. Kriticizam može samo toliko ustvrditi, da apriorni oblici vrijede za čovjeka, pa zato mora kriticizam i to ustvrditi, da logička načela, koja se osnivaju na apriornim zakonima, imaju vrijednost samo za čovjeka, a da li su naša logička načela istinita i za koja druga misaona bića — o tome ne možemo ništa izvjesno znati. Dosljedno tome: naša se spoznaja ne ravna po predmetima, već se predmeti ravnaaju po spoznajnim zakonima.

Proti relativizmu uopće (pa i proti Kantovom) treba dakle pokazati, da logička načela izriču doista općenite sveze mišljenja s predmetima, a da ne stoje s mišljenjem u kauzalnom snošaju. Ako se logički zakoni, prema kojima ravnamo našu spoznaju, osnivaju na objektivnom bitku, tada je nedvojbeno, da će svi oni sudovi, koji odgovaraju logičkim načelima, biti

u suglasju s objektivnim bitkom, t. j. da će biti objektivno istiniti. Misaoni zakoni (kao pravila našeg mišljenja) dobivaju objektivnu istinitost, ako je nesumnjivo, da onaj spoznajni sadržaj, koji pomišljamo u samim logičkim načelima (ili misaonim zakonima) — neposredno otkrivamo, upoznajemo u objektivnom bitku. Pita se dakle: koji je kriterij, po kojemu ćemo znati, da se spoznajni sadržaj logičkih načela osniva na objektivnom bitku?

Kant ne priznaje mogućnost općenitog kriterija, po kojemu bismo raspoznavali uskladenost spoznajnih sadržaja s predmetima. »Ako istina sastoji u suglasju spoznaje s njenim predmetom, tad moramo eo ipso razlikovati ovaj predmet od ostalih, jer neka će spoznaja biti neistinita, ako nije uskladenja s predmetom, na koji se odnosi, premda može nešto sadržavati, što vrijedi za druge predmete. Opći pako kriterij istine imalo bi biti nešto, što vrijedi za sve spoznaje, bez razlike spoznajnih predmeta. Budući pako da takav kriterij apstrahira od svakog spoznajnog sadržaja (sveze sa spoznajnim objektom), a istina se upravo veže na taj sadržaj — s toga je jasno, da je nemoguće i nesklapno tražiti neko raspoznavalo za istinu spoznajnog sadržaja, te je prema tome nemoguće navesti dostatnu i ujedno općenitu oznaku istine. Pošto smo sadržaj spoznaje nazvali spoznajna materija, treba reći: za istinitost spoznaje gledom na materiju ne možemo iznaći nikoje općenite oznake, jer je to samo u sebi protuslovno.« (K. č. u. 81. 82.) Kad općeniti kriterij, po kojemu bismo imali prosudjivati objektivnu istinitost logičkih principa, ne bi ništa drugo mogao značiti, nego neki osebiti spoznajni sadržaj, koji bi se u svijesti imao nalaziti već ispred svakog snošaja s predmetima, tad bi Kant imao pravo kad veli, da je nemoguće pomišljati općeniti kriterij za objektivnu istinu. U tom bi naime slučaju već trebalo pretpostaviti objektivnu istinitost za spoznajni sadržaj samog kriterija, te bi očito bilo apsurdno pomoću takovog kriterija prosudjivati ili opravdavati objektivnu istinu.⁸ Ali zar je nemoguće neposredni kriterij, t. j. neka vlastitost logičkih principa, koja bi skopčana bila sa samim spoznajnim sadržajem tih principa, tako da tu vlastitost ne možemo zabaciti, a da se ne odrekemo i samog spoznajnog sadržaja u logičkim principima. Ako

⁸ Isp. De Tonquédec, *La notion de vérité...* (Paris 1908.) p. 73. 74.

je neka vlastitost neodvojiva od spoznajnog sadržaja logičkih principa, a ta je vlastitost kriterij, na kojemu se osniva objektivna istinitost logičkih principa — tad bismo ne priznavajući objektivnu istinitost logičkih principa morali uopće zanijekati, da opstoje kakovi logički principi. A koja je to vlastitost? Logički su principi neposredno nužne ili očevidne vrijednosti. A je li to jamstvo za njihovu objektivnu istinitost? Jest, jer logički principi ne bi mogli biti neposredno nužni, kad spoznajni sadržaj ovih principa ne bi izricao neku tvrdnju o bitku kao takovom. Budući pako da u logičkim principima nije sadržano ništa više nego tvrdnja o bitku kao takovome, zato taj sadržaj ne može biti u nesuglasju sa samim bitkom kao takovim: ovo bi naime nesuglasje moglo nastati samo onda, kad bi spoznajni sadržaj, koji je neposredno očevidan, više nešto sadržavao nego li najjednostavniju oznaku spoznajnih predmeta, a to je bitak kao takav.

Iz svega što rekosmo slijedi, da je sva ona spoznaja, koja se osniva na logičkim principima, upravo tako objektivno istinita, kao i sami logički principi. Objektivna pako istina sastoji u suglasju ili skladu spoznajnih sadržaja s objektivnim bitkom. Drugim riječima: našim sudovima pripada objektivna istinitost, ako tvrde ono, što jest u objektivnom bitku, a niječu ono, što nije u objektivnom bitku. A pitamo li: zašto su istiniti? — valja reći: kriterij za objektivnu istinitost sudova jest (posredna ili neposredna) očevidnost, koja ne bi bila moguća, kad logički principi ne bi sadržavali iskaz jedino o bitku kao takovom, a u tom opet slučaju ne može biti nesuglasja medju spoznajnim sadržajem i bitkom kao takovim — u objektivnom smislu.

3. Ovako shvataju objektivnu istinu općenito svi skolastici stavljajući definiciju objektivne istine u formulu: *veritas (sc. logica) est adaequatio (conformitas) intellectus et rei*. Do ispravnog i potpunog razumijevanja ove definicije dolazi se dakako tek nakon riješenja glavnog pitanja o dvostrukoj napremici naših sudova: s misaonim zakonima i objektivnim bitkom. Budući da rezultat ovog istraživanja, kao što smo vidjeli, utvrđuje opstojnost objektivne istine, za to je skolastična definicija posve ispravna, ako se »intellectus« shvata kao spoznajni sadržaj naših sudova, a »res« kao objektivni bitak uopće. Po-

znavanje skolastične nauke ne može ovim izrazima podati koje drugo logičko značenje, nego li ga imaju u navedenom smislu.⁹ Ako savršeno razumijevanje ove skolastične definicije i ovisi ne samo o tumačenju pojedinih riječi u definiciji sadržanih, već i o sustavnom poznavanju skolastične filozofije uopće, držimo, da jedino iz tih razloga ne bi trebalo zabaciti ove definicije. A držimo to zato, 1. jer se potreba ispravnog razumijevanja filozofijske terminologije u nekoj definiciji ne kosi s nikojim pravilom valjane definicije, a 2. kad bi se za vrijednost svake definicije iziskivalo, da bude pristupna svačijem shvatanju, tad bi ovaj zahtjev onemogućio upravo sve znanstvene definicije. Ipak Ch. Sentroul, jedan od ponajboljih učenika Mercierovih, nastoji prikazati u *Revue Néo-Scholastique* (1911. p. 212.—229. i p. 305.—327.), da uobičajena skolastička definicija objektivne istine ne bi doduše bila nepodesna za daljnju porabu, ali »ima veliki nedostatak, što ne dopušta, strogo uzevši, druge istine, već jedino takove, koja se nalazi u savršenoj spoznaji«. Na pitanje, da li sv. Toma prihvata rečenu definiciju, odgovara S., da to »nije sigurno... Ne dâ se dokazati, da je sv. Toma prihvatio formulu *adaequatio rei et intellectus* kao strogu definiciju, a još manje, da je imao razloga to učiniti« (l. c. 213.). Ovu je tobožnju definiciju iznio neki Aristotelov komentator, imenom Isaac, ali sv. Toma je, veli S., nigdje ne upotrebljuje. Nakon nekih navoda iz sv. Tome, gdje je govor o ontološkoj istini, zaključuje S., da sv. Toma izbjegava rečenu definiciju logičke istine. — Ali ovaj je Sentroulov zaključak posve neispravan, jer su i Sentroulovi navodi iz sv. Tome veoma nepotpuni. Upravo je začudno, kako može S. citirati sv. Tomu (*S. th. I. q. 16. a. 2.*) glede Aristotelovog komentatora Isaaca, i ujedno tvrditi, da sv. Toma nigdje ne usvaja navodne definicije. Zar ne govori sv. Toma na istom mjestu izrično ovako: »*Cum autem omnis res sit vera, secundum quod habet propriam formam naturae suae, necesse est, quod intellectus, in quantum est cognoscens, sit verus, in quantum habet similitudinem rei cognitae, quae est forma ejus, in quantum est cognoscens. Et propter hoc per conformitatem intellectus et rei veritas defi-*

⁹ Isp. T. Pecsh, *Inst. logicales II. I. p. 310 sq.*; Mercier, *Critér. génér. 6. Ed. p. 19. sq.* — P. Geny, *Critica de cognitionis humanae valore disquisitio p. 15. sq.*; D. Lanna, *La teoria della conoscenza in S. Tomaso d'Aquino, p. 177. sq.*

nitur. Unde conformitatem istam cognoscere est cognoscere veritatem!?» Istina se dakle ovdje upravo definuje kao »conformitas«, nakon što je malo ispred toga (a. 1.) jednako rečeno: »verum est in intellectu, secundum quod conformatur rei intellectae«. Na ovo isto mjesto poziva se sv. Toma opet malo podalje (q. 21. a. 2.): »Respondeo dicendum, quod veritas consistit in adaequatione intellectus et rei«. Ove u pravom smislu definicije tumači sv. Toma na više mjesta, tako n. pr. (in I. I. Periherm. lect. 9.): »quum enuntiatur, aliquid esse vel non esse secundum congruentiam rei, est oratio vera; alioquin est oratio falsa...«, ili (S. c. gent. I. c. 59.): »illud, quod intellectus intelligendo dicit et cognoscit, oportet esse rei aequatum, ut scilicet ita in re sit, sicut intellectus dicit«, ili »... quando incipit (intellectus) judicare de re apprehensa, tunc ipsum iudicium intellectus est quoddam proprium ei, quod non invenitur extra in re. Sed quando adaequatur ei, quod est extra in re, dicitur iudicium verum esse«. (Quest. disp. q. 1. de Verit. a. 3.).

Kad je dakle ustanovljeno, da sv. Toma doista usvaja definiciju: adaequatio intellectus et rei, pita se: zašto se ova definicija Sentroulu ipak ne svidja? On se povodi za Cajetanom, koji u rečenoj definiciji nalazi »obscuritatem magnam«. Ako ovu definiciju primijenimo na ontološku istinu, onda je »optime dictum«, a ako ju upotrebimo za logičku istinu, tada je »bene dictum«. A zašto nije i u potonjem slučaju »optime dictum«? — jerbo se, veli Cajetan, u smislu logičke istine imade riječ »intellectus« shvatiti kao sud, dakle sastavljena razumna činilba. Eto dakle, zaključuje Sentroul, sâm sv. Toma mora tumačiti riječ »adaequatio«, a Cajetan opet tumači »intellectus«, dok napokon Mercier tumači riječ »res« — definicija sadržaje tri riječi i sve tri su neodredjene. Ovaj bi Sentroulov zaključak mogao da bude ozbiljan prigovor proti vrijednosti rečene definicije samo onda, kad nikoja definicija ne bi smjela sastojati od takovih termina, koji svaki za sebe iziskuje svoju definiciju. U formuli: »adaequatio intellectus et rei« ne ide se za tim, da se definuju pojedine riječi, već se izriče zajednički smisao tih riječi tako, da je taj smisao i u sebi razgovijetan, a i jasan je u toliko, što isključuje pojam relativne istine. Posve bi neispravno bilo shvatati ovu definiciju tako, da se njome ima označiti logička istina za razliku od ontološke, već se naprotiv

ovom definicijom hoće istaknuti objektivna vrijednost istine u razlici prema relativnoj istini. Ako pak hoćemo na temelju kritičkog istraživanja odrediti definiciju nekog pojma (n. pr. objektivne istine), onda će dakako ovakova definicija sadržavati »obscuritatem magnam« za onoga, kojemu je svaki rezultat kritičkog istraživanja »obscuritas magna«. Ova dakle definicija ne bi bila adekvatna samo onda, kad bi se njome imala odrediti logička istina za razliku od ontološke, a ipak bi se ta ista definicija mogla primijeniti jednoj i drugoj istini; al' rečena se definicija osvrće jedino na razliku između objektivne i relativne istine, te se na relativnu istinu ne dâ primijeniti.

Unatoč tome, mi bismo voljni bili zabaciti ovu formulu, kad bi nam tkogod nešto savršenije pružio, nešto, što bi bilo »optime dictum«. Ali držimo, da to nipošto nije Hilarijeva definicija, koju spominje sv. Toma (S. th. I. q. 16. a. 1.) i koju preporuča S., a koja glasi: verum est declarativum aut manifestativum esse. Što se ove formule tiče, to bi se prije svega moglo reći, da »declarativum aut manifestativum esse« ne znači samo objektivnu istinu kao takovu, već i kriterij istine. Neki je sud objektivno istinit, u koliko ili zato, jer je »declarativum aut manifestativum esse«, t. j. očevidan. Osim toga, a to je glavno, ova formula ne ističe zadosta, da objektivna istinitost naše spoznaje sastoji u tom, što se spoznajni sadržaj osniva na objektivnom bitku tako, da je objektivni bitak mjerilo, koje iziskuje suglasnost ili uskladjenost spoznajnog sadržaja, da uzmogne biti objektivne vrijednosti. Ovaj je momenat precizno naglašen u riječi »adaequatio« ili »conformitas«. I u onom slučaju, ako usvojimo stanovište relativne istine, da se spoznajni sadržaj (logičkih principa) osniva isključivo na kauzalnim misaonim zakonima — ipak bi se moglo reći, da je spoznaja »declarativum aut manifestativum esse«: jer i onda, ako se logička načela osnivaju isključivo na psihičkim zakonima ili na prirodjenoj nužnosti (apriornim uvjetima) razumne djelatnosti, i u tom je slučaju spoznajni sadržaj »declarativum aut manifestativum esse«, ali ne tako, da bi taj »declarativum aut manifestativum esse« imao neovisnu vrijednost o misaonom subjektu — a to je upravo preporno pitanje za definiciju istine.

Glavni razlog, koji je, čini se, Sentroula ponukao na ne-

zadovoljstvo sa starom formulom, biti će taj, što stara formula vrijedi samo za »savršeno znanje«, a ne za nas ljude, koji se uporno borimo i s razumnim nesavršenstvom. Ali bez dvojbe ne će biti Sentroulu nepoznata ona teza u skolastičkoj noetici, koja posve ispravno dokazuje, kako je i uz staru definiciju istine omogućen razvoj i napredak našeg nesavršenog znanja — jerbo riječ »adaequatio« upućuje jedino na snošaj spoznajnih sadržaja s formalnim predmetima, a da ne isključuje nesavršenosti u samom spoznajnom sadržaju. Spoznavati adekvatno s objektivnim bitkom ne znači nipošto imati svu moguću spoznaju o tom objektivnom bitku. »Adaequatio« označuje samo spoznajnu vrijednost, a o tome se ovdje upravo i radi. Istina u formalnom svom značenju (obzirom na vrijednost naše spoznaje) ne mijenja se, a ipak mnogi momenti mogu uplivati na usavršavanje spoznajnog našeg sadržaja o jednom te istom predmetu. Objektivna dakle istina, po staroj skolastičnoj definiciji, nipošto se ne protivi napretku ljudske spoznaje.

Navedeno shvatanje o skolastičnoj definiciji istine izlaže Sentroul i u svojoj raspravi »Kant und Aristoteles« (Kösel 1911.). Povodeći se za Mercierom kaže S. (p. 55.), da logička istina sastoji u »skladu suda s ontološkom istinom« ili u »skladu identificiranja s identičnošću«. Riječ *res*, drži S. (p. 62.), da »nije tačna. Znači li stvarnu egzistenciju? Ili znači moguću bit? Je li samo jedno ili samo drugo ili pako oboje zajedno uzeto u apsolutnom stanju?« Medjutim mi držimo, da ova nezivjesnost ipak ne postoji. Imamo li naime na umu, da istina sastoji u sudu, biva u snošaju između dva misaona sadržaja (koja označuje S i P), očito je, da se *res* ne smije uzeti »en son entité absolue«, »considéré à l'état absolu« (Mercier, Critériol. p. 19., Sentroul, l. c. 41), već se ima shvatiti *res* kao predmet subjekta — ali s osobitim obzirom na ono, što predikat suda o tom predmetu izriče. *Res* dakle ne može ništa drugo da znači, nego napremicu onoga misaonog predmeta, o kojemu izričemo sud, s onim drugim misaonim predmetom, što ga u sudu pridijevamo predmetu subjekta. Ovu objektivnu napremicu zove Mercier (p. c.) i Sentroul (p. 61.) objektivna ili ontološka istina. Prema tome i stara skolastična definicija istine obzirom na riječ *res* ne može imati drugog smisla, nego što ga ima navedena Sentroulova (odnosno Mercierova p. 25.) formula. Ako se u skolastičnoj definiciji i ne spominje *ex-*

pressis verbis objektivna (ontološka) istina, ipak držimo, da ova definicija nije »nesretno domišljena« (Sentroul, l. c. 62.), a to nije zato, jer koliko jednostavna, toliko snažnija riječ res ističe, da se istinitost naših sudova ne osniva isključivo na subjektivnim uvjetima ljudskog mišljenja. Objektivna istina u Sentroulovoj (i Mercierovoj) terminologiji znači napremicu između dvaju misaonih predmeta, o kojima izričemo sud. Logička pak istina sastoji u skladu onog spoznajnog sadržaja, kojim pridijevamo jedan misaoni predmet drugome — s objektivnom istinom. Uzmemo li u obzir relativističko ili antropološkičko stanovište, koje tvrdi, da se logička istinitost osniva isključivo na nužnom načinu ljudskog mišljenja (= subjektivizam), tada se može (a mi to u našem raspravljanju i učinimo) logička istina nazvati objektivna ili apsolutna u toliko, što tvrdimo, da se logička istina osniva na objektivnom bitku. U Sentroulovoj (i Mercierovoj) terminologiji znači objektivna istina samu napremicu misaonih predmeta za sebe; a proti relativizmu (i skepticizmu) znači objektivna istina onu vrijednost, koja pripada subjektivnom misaonom snošaju ili sudu. I upravo ovu objektivnu vrijednost logičke istine ističe objektivizam skolastičke filozofije time, što kaže, da se intellectus ne ravna po zakonima, koji bi se osnivali samo na subjektivnoj naravi našeg mišljenja, već na zakonima, koji vrijede i neovisno o našem razumu, t. j. koji vrijede za same stvari ili spoznajne predmete, pa zato i norma za istinitost svakog suda nije intellectus nego res. Skolastička definicija ističe dakle jednostavno i precizno, da je logička istina objektivna, t. j. da imade apsolutnu vrijednost zato, jer se naša spoznaja ravna prema stvarima. Objektivna istina može da postoji i onda, kad je spoznaja analogna ili nesavršena; jer ako naši misaoni sadržaji, što ih u sudu stavljamo u snošaj, i nijesu tako savršeni, da o misaonim predmetima iscrpljuju sve ono znanje, kojegod bi uopće moguće bilo — ipak samo stavljanje u snošaj (= sud) može biti ili ne biti adekvatno s objektivnim bitkom. Ako Sentroul drži (l. c. 62.), da riječ »adaequatio doslovno uzevši isključuje istinitost u svim nepotpunim te napose u svim analognim spoznajama, riječju u svim onima, koje svojoj res savršeno i potpuno ne odgovaraju«, tad ova bojazan otpada, ako se nikako ne smetne s uma, da istinitost sastoji u sudu, a ne u pojedinačnom misaonom sadržaju (pojmu). Prema tome se riječ

adaequatio odnosi jedino na normu suda, a nipošto na savršenost misaonog sadržaja. Kad bi riječ *adaequatio* mogla značiti »apsolutnu jednakost« izmedju ontološke i spoznajne savršenosti (a to ne može značiti rekosmo zato, jer istina sastoji u sudu, biva u snošaju, a ne u pojedinim terminima tog snošaja), tada bi ispravno bilo, što S. veli (l. c.), da se usvajanjem riječi *adaequatio* »daje pravo Kantu, kad transcendentnim spoznajama poriče istinitost, jer ne stoje u neposrednom doticaju s iskustvom, koje većma odgovara ljudskom duhu«. Budući naime, da o transcendentnim predmetima (koji nadilaze iskustveno naše opažanje) nemamo savršenihi pojnova, zato ne bismo mogli o tim predmetima imati ni istinite spoznaje, kad bi (u formuli logičke istine) riječ *adaequatio* imala označivati savršenost našeg misaonog sadržaja u svezi s ontološkom savršenosti misaonih predmeta. Ali treba samo znati, da logička istina sastoji u sudovima, pa ne će biti teško znati, da res ne znači samo predmet subjekta, već napremicu tog predmeta s predmetom predikata, a prema tome da i *adaequatio* ne znači drugo nego uskladenost suda s objektivnom napremicom misaonih predmeta. Kad bi se res mogla tumačiti u smislu noumenalnog predmeta, t. j. predmeta razumne zornosti, onda dakako ne bi uopće postojala nikakova *adaequatio* za našu spoznaju, koja je vezana na osjetnu zornost. Ali takova tumačenja na osnovu dvostruke terminologije → skolastičke i Kantove — vodila bi uspješno do potpune konfuznosti. Proti Kantovom relativizmu, koji uči, da se logička istinitost osniva na subjektivnim uvjetima ljudskog mišljenja, tako te bismo imali biti skeptični gledom na apsolutnu istinu — dokazuje skolastička noetika, da logička istina imade objektivnu vrijednost (t. j. i neovisno o ljudskom mišljenju), jer se osniva na misaonim predmetima (objektivizam). Pita li se, da li misaoni predmeti ovise jedino o subjektivnim funkcijama, tada proti Kantovom fenomenalizmu (idejalizmu) dokazuje opet skolastička noetika, da misaoni predmeti koji nijesu vezani na pojedinačnu osjetnu zornost, imadu realnu vrijednost (realizam).

Ovaj polemički osvrt imao je dvojaku svrhu: da osvjetlimo pozitivno naše izlaganje i opet, da ne mimoidjemo klasične jedne definicije. U koliko t. zv. novoskolastički pokret ide za tim, da staru skolastičku filozofiju dovede u sklad s pozitivnim rezultatima modernih znanosti, i napose u koliko na-

stoji, da prema novim protivnicima na novi način obrani skolastičku nauku, nesumnjivo znači taj pokret snažni napredak u općenom razvoju spekulativnog stvaranja. Imajući na umu ovu zadaću ne će i ne može novoskolastička struja stvarno ili načelno se udaljiti od stare skolastičke filozofije. Mi pak držimo, da su sa čitavim sustavom skolastičke filozofije i neke važne definicije (a takova je u prvom redu definicija objektivne istine) u bitnom savezu tako, da ne znači graditi na temelju skolastičke filozofije, tko bi mijenjao i ukidao definicije, za koje i sv. Toma nije imao razloga, da ih ne usvoji. Za to ostajemo i nadalje kod definicije: *adaequatio intellectus et rei*.¹⁰ Proti Kantu smo dakle dokazali, da naša spoznaja nije tek u toliko istinita (općenita i nužna), u koliko je određuju apriorne norme, već da se logička istina osniva na objektivnoj ili ontološkoj istini, a time smo ujedno dokazali fundamentalni princip skolastičkog objektivizma.

¹⁰ »Nakon svega toga, ovako završuje svoju polemiku L. de Rousseaux (u *Revue Néo-Scol.* 1912. p. 296.), monsignor će Sentroul uviditi, kako je suviše dalje gojiti nade, da će naš predobiti za svoje mnijenje: a mi ćemo ipak živjeti i umrijeti kao dobri tomisti.«

